

Kati Launis & Viola Parente-Čapková

Nykykirjallisuuden lumo

Vuoden 2015 viimeisen *Avaimen* kaikki artikkelit käsittelevät nykykirjallisuutta. Niissä tarkastellaan Rosa Liksomien, Ljudmila Ulitskajan, Jelena Tšizovan, Henrika Ringbomin, Tytti Heikkisen ja Raisa Marjamäen teoksia, joista varhaisin, Liksomien *Bamalama*, ilmestyi 1993. Samoin valtaosa lehteen tarjotuista abstrakteista koski uutta, 1990-luvulta lähtien ilmestynyttä kirjallisuutta.

Pysähdyimme miettimään syitä tutkijoiden osoittamaan (ja ainakin näin *Avaimen*-reiästä selkeästi havaittavaan) nykykirjallisuuden lumoon. Alkuun täytyy lähteä käsitteenmäärittelyllä, sillä se, mihin *nykykirjallisuudella* viitataan, vaihtee huomattavasti. Esimerkiksi eri yliopistojen opetusohjelmissä sillä viitataan yleensä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, kun kyseessä on englanninkielinen kirjallisuus. Sen sijaan entisten kommunististen maiden kirjallisuuden yhteydessä se merkitsee vuoden 1989 eli totalitarismin lopun jälkeistä kirjallisuutta.

Nykykirjallisuus tarkoittaa siis eri kulttuureissa eri asioita, ja lisäksi sitä voi käyttää käytännön syistä eri tavoin: esimerkiksi kaksiosaisen *Suomen nykykirjallisuuden* (2013) toimittajat tarkoittavat nykykirjallisuudella kahden viimeisen vuosikymmenen kirjallisuutta. Teoksen saatesanat alkavat kysymyksellä ”Mitä Suomen kirjallisuudessa on tapahtunut vuosituuhannen taitteessa?” (Hallila et al. 2013, 9). Rajaus on hyvin käytännöllinen, sillä *Suomen nykykirjallisuus* jatkaa siitä mihin edellinen kirjallisuuden historia *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* (1999) päättyi.

Usein nykykirjallisuudeksi luetaan meneillään olevan vuosikymmenen kirjallinen sato. Merkitystä voi olla myös kirjallisilla sukupolvilla. Esimerkiksi Yrjö Hosiaislouma (1991, 33) määrittää *nykyproosan* seuraavalla tavalla 1980-luvun suomalaista esikoisproosaa käsittelevässä artikkelissaan: ”[–] jos halutaan saivarrella, todellisena nykyproosana voisi pitää vain niitä proosateoksia, joita kirjailijoiden työhuoneissa vasta juuri nyt kirjoitetaan ja viimeistellään.”

Nykykirjallisuuden (tällä kertaa sanan laajemmassa mielessä, 1990-luvulta tähän päivään) suosio näkyy myös opinnäytteissä, ainakin Turun kotimaisessa kirjallisuudessa. Kahden viime vuoden aikana on tehty vain yksi gradu vanhemmasta – sotia edeltäneestä – kirjallisuudesta, F. E. Sillanpäästä. Opiskelijoiden tapauksessa kyse saattaa olla siitä, että nykykirjallisuus tuntuu läheisemmältä – nuoret (tai ainakin osa heistä) kaipaavat ”täyttä nykyaikaa”. Tämä selitys kuitenkin tuskin kelpaa, kun kyse on tutkijoista. Voisiko tutkijoita motivoida nykykirjallisuuden tutkimiseen esimerkiksi se,

että joskus samantyyppisiä, ”ilmassa olevia” ja ajankohtaisiksi koettuja asioita ja ideoita käsitellään yhtä aikaa sekä kirjallisuusteorioissa että kirjallisuudessa, mikä näkyy esimerkiksi ekologis-eettisiä ongelmia käsittelevän kirjallisuuden ja ekokriittisten tai laiveammin posthumanististen teoreettisten suuntausten välisessä dialogissa.

Kun kysyimme asiaa kollegoilta, saimme seuraavanlaisia vastauksia: Nykykirjallisuuteen keskittyminen ilmentää halua ja tarvetta kirjallisuudentutkimuksen identiteetin vahvistamiseen. Elämme tässä ajassa, ja haluamme osoittaa kirjallisuuden olevan se kulttuurin alue, joka käsittelee juuri nyt ajankohtaisia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Nykykirjallisuutta ei myöskään ole ehditty vielä kartoittaa, jolloin tutkija saa olla tienraivaaja. Entä vastaako nykykirjallisuuden tutkiminen kenties paremmin tuloksellisuus-, hyödyllisyys- ja tarpeellisuusvaateita, joita nyky-yliopisto ja koko akateeminen maailma tutkijoilta edellyttävät? Saammeko nykykirjallisuuteen perehtymällä toisenlaista näkyvyyttä kuin vanhempaa, kenties jopa unohtunutta, kirjallisuutta tutkimalla: sen tutkimuksellista ”mielekkyyttä” täytyy toisinaan perustella jopa oppialan sisällä? Uutuuskirjojen tutkiminen voi myös olla suhteessa kirjallisuusinstituution markkinointi- ja tuotantokoneistoon, joka joutuu sinnittelemään e-kirjojen ja yleisen kirjojen kulutus- ja lukemiskulttuurin muutosten kourissa. Keitä kutsutaan kirjajessuille haastattelemaan nykykirjailijoita? Kirjallisuudentutkijoita, jotka tutkivat heidän tuotantoaan.

* * *

Valtaosa *Avaimen* tämän numeron tutkimusartikkeleista käsittelee, tavalla tai toisella, nykykirjallisuuden teoksia suhteessa tilan problematiikkaan. Artikkeliosion avaa Kasimir Sandbacka, joka tarkastelee Rosa Liksomien *Bamalaman* nostalgiaa, ihanne-tilan kaipuuta, jossa on sekä spatiaalinen että temporaalinen elementti. Fokuksessa on nostalgian ironisointi, jolla on sekä esteettiset että eettis-poliittiset ulottuvuudet. Sandbackan hyödyntämän näkemyksen mukaan ironialla ja nostalgialla on postmodernissa kirjallisuudessa erityinen, hermeneuttinen yhteys, jonka pääpiirteitä on ambivalenssi. Tilan ja ajan suhdetta pohtivat myös Tintti Klapuri ja Jenniliisa Salminen. He käsittelevät kulttuurisen muistin ja spatiaalisen ulottuvuuden suhdetta kahden venäläisen nykynaiskirjailijan, Ljudmila Ulitskajan ja Jelena Tšišovan, romaaneissa. Teokset viittaavat Pietarin ja Moskovan kirjallisiin tiloihin, joihin ne rakentavat omia maailmoja, vaihtoehtoisia kulttuurisia tietoisuuksia. Klapurin ja Salmisen ajallisuuden ja tilallisuuden analyysit osoittavat, miten heidän käsittelemänsä teokset osallistuvat korostuneen mikrohistoriallisesti venäläisessä kirjallisuudessa edelleenkin tärkeään kylmän sodan aikaisen historian uudelleenkirjoittamiseen.

Tilaan ja sen hahmottumiseen liittyviin kysymyksiin keskittyy myös Kaisa Kurikka artikkelissaan tilan kuvauksista Henrika Ringbomin romaanissa *Martina Dagers längtan*. Kurikka tutkii sitä, miten kertojan itseys romaanissa muotoutuu suhteessa kirjallisen Helsingin kuvattuihin tiloihin. Hän irtautuu suomenruotsalaisen kirjallisuuden tutkimukselle ominaisesta ahtaan huoneen metaforasta ja kyklooppiperspektiivistä ja nojaa omissa analyyseissään Deleuzen ja Guattarin geofilosofiseen käsitteistöön. Kurikka kysyy, miten erilaiset tilat ja niihin liittyvät havainnot toimivat teoksessa. Myös Miikka Laihisen artikkeli pohjautuu Deleuzen ja Guattarin ajatteluun. Laihinen analysoi uusmaterialistisista lähtökohdista aineellisia ominaisuuksia, kielen materiaalista toimintaa ja sanojen ruumiillisuutta Raisa Marjamäen runoteoksessa *Ei kenenkään laitur*. Painetun kielen aineellisiin ominaisuuksiin palautuva kohosteisuus rakentaa Laihisen mukaan teksteihin ilmaisevuutta, joka ei paikannu sanojen semanttisten merkitysten alueelle. Uusmaterialistisesta näkökulmasta tarkasteltuna teoksen runokieli kyseenalaistaa näin tekstin merkityssisällön runon ensisijaisena funktiona.

Viimeinen artikkeli jatkaa nykylyriikan käsittelyä, joskin vain epäsuoraan. Anna Helle selvittää vastaanottotutkimuksessaan, millaisia affektiivisiä vaikutuksia Tytti Heikkisen flarf-runon ”Ryhävälään tasoa” herättää lukijoissa, millaiset sisällölliset ja muodolliset seikat saavat affekteja aikaiseksi sekä mikä rooli affekteilla on runon tulkittamisessa. Artikkelissa tutkitaan yliopisto-opiskelijoiden kirjoittamia esseitä, joissa pohditaan runon herättämiä tunteita ja tuntemuksia. Aineiston analyysi osoittaa valitun flarf-runon yhteiskunnallisen latauksen: affektiivisuuden tarkastelu tuo esiin lukemisen poliittisia kytköksiä.

Tämän *Avaimen* numeron haastattelussa keskustellaan Jouni Inkalan kanssa. Inkala, jonka runoja on jo pitkään tutkittu ja käännetty eri kielille, aloitti itse kirjallisuudentutkijana ja on pitänyt yllä kiinnostustaan kirjallisuushistoriaa kohtaan, vaikka runomuoto valikoitui jo kauan sitten omimmaksi ilmaisutavaksi. Näin nykykirjailijan haastattelun myötä siirrytään kirjallisuushistorialliseen ulottuvuuteen, johon valtaosa tämän numeron lyhyemmistä kirjoituksista keskittyy. Suomalaisen kirjallisuuden klassikko Aleksis Kivi saa huomiota peräti kahdessa tekstissä: Jan Dlask lukee *Lea*-näytelmää ”Kiven evankeliumina” ja Pirjo Lyytikäinen pureutuu arviossaan Aleksis Kiven kriittisiin editioihin (I–III), joihin kuuluvat näytelmät *Nummisuutarit* ja *Kullervo* sekä Kiven kirjeet. Päivi Kosonen käsittelee arviossaan *Historiallinen elämä. Biografia ja historian-tutkimus* -teosta ja kehottaa kirjallisuudentutkijoita seuraamaan ja refleктоimaan historian-tutkimusta ja sen elämäkerrallisuutta koskevaa keskustelua. Hanna-Riikka Roineen arvio puolestaan koskee konferenssijulkaisua *Mahdollinen kirja*, jonka artikkelit ovat avauksia suomenkieliseen maailmoja ja maailmakäsitteitä tarkastelemaan tutkimukseen, ”mahdollisten maailmojen kartoitustyöhön”.

Lähteet

- Hallila, Mika, Yrjö Hosiailuoma, Sanna Karkulehto & Jussi Ojajärvi 2013. Saatesanat. Mika Hallila, Yrjö Hosiailuoma, Sanna Karkulehto & Jussi Ojajärvi (toim.), *Suomen nykykirjallisuus I. Lajeja, poetiikkaa*. Helsinki: SKS, 9–11.
- Hosiailuoma, Yrjö 1991. Nykyproosan monet maailmankuvat. Yrjö Hosiailuoma (toim.), *Hevosen sulkia. 1980-luvun suomalaisen kirjallisuuden tilanteita*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy, 32–45.

* * *

Oikaisu

Avaimen saamelaistemanumerossa 3/2015 oli Veli-Pekka Lehtolan haastattelu, jossa Lehtola kertoi monien 1990-luvun saamelaisten kirjallisuudentutkijoiden suuntautuneen muihin teemoihin kuin kirjallisuuteen. Tämä ei koske Vuokko Hirvosta, joka toimii nimenomaan saamelaisen kirjallisuuden professorin virassa Saamelaisten korkeakoulussa (Sámi allaskuvlassa) Norjan Koutokeinossa, samoin kuin kirjallisuuden professorin II-virassa Tromssan yliopistossa.